

שצנייהם תקנו להם לישראל, וימחו לדור שיאל ממזרים למשה אהרן ומרים ואל אצילי בני ישראל ולכל בהם רוח"ק עכ"ד. והוסף במרגניתא עבא דאף הכי דס"ל דמשה אמר את ההלל מודים דלאו כל ההלל אמר שהרי בית אהרן ובית הלוי א"ל לומר שאמר משה וישראל בשעה שעלו מן הים או בשעה ששחטו פסחיהם במזרים דהרי עדיין לא ניתנה כהונה לאהרן וכן הקשה מהרש"א צח"א, ופסוקים אלו הוסיף דוד על ההלל שאמרו משה וישראל את"ד, וצחשו שאג"א סי' ס"ט הקשה עליו דלפ"ד מאי פריך לקמן (ק"ח:) וכי מאחר דאיכא הלל הגדול מ"ט אמרין להאי, ומאי קשיא הא הלכה למשה מסיני לאמרו בנוסח זה, ועוד דהרי איכא מ"ד דיהושע וישראל אמרו וישראל תנאים מאחרים זמן ההלל יותר וש"מ דלכו"ע הלל לאו דאורייתא, והא דאמר אפשר ישראל שחטין וכו' ולא אמרו הלל הכי ק"ל וכי אפשר שמימי משה עד דוד לא תיקנו לומר הלל על שחיטת פסחים ונטילת לולב וכ"כ בעל מגילת אסתר, את"ד. והנה יש לדון בזה דאפי' נאמר כדצרי דעיקר נוסח ומעצב המזמורים הוא מדרבנן, אצל עיקר מנאות ההלל היינו לומר שירה ברגלים וצומנים שנעשה להם גם כזה אין להוכיח שהוא מדרבנן ואפ"ל שהוא מה"ת וכמו שכתב הרמב"ן עלמו בתחילת דבריו שם כמו בתפילה דמה"ת מתפלל כאו"א כפי נחות לשונו, ואנשי כנה"ג תיקנו מעצב ונוסח התפילה. (ועי' שו"ת תשובה מאהבה ח"צ סי' רס"ד, יראים השלם סי' רס"ב, שו"ת חת"ס יו"ד סי' רל"ג).

דף קי"ז ע"ב

וצריך שיזכיר יצ"מ בקידוש היום. ופירש"ש צין בכוס צין בתפילה של שבת בגז"ש דפסח ובשאר מועדים צמה מלינו מפסח עכ"ל, צחשו חיים שאל ח"צ סי' מ"ג אות י' הצין דמ"ש רש"ש צין בתפילה קאי על תפילת פסח, חה דחוק בלשון הרש"ש, ובפשוטו הפירוש בתפילת שבת, ובהגהת מראה כהן כתב דרש"ש סובר כדעת הכלבו ה' תפילה סי' ל"ה דבנוסח תפילת שבת החבר יצ"מ, ומה שבנוסח שלנו אינו מחבר יצ"מ אפ"ל ע"פ מ"ש צחי' רעק"א צשו"ע סי' רע"ג ע"ז סק"צ דמכוונים בודאי שלא ללאת ידי קידוש בתפילה דהא לריך מקום סעודה את"ד, וכ"כ צחשו חת"ס או"ח סי' י"ז וסי' כ"א, ולמדנו מדבריהם דחכמים תקנו שקידוש של תורה יהי' במק"ם ועל הכוס ולכך מתכוונים שלא ללאת כדי שקידוש של תורה יתקיים במק"ם ועל הכוס, וכ"כ במשנ"צ רע"א סק"צ ושמעתי בשם הגר"פ אפשטיין שמעשם זה אפשר שביטלו הזכרת יצ"מ בתפילה כדי שלא ילא ידי קידוש בתפילה, ודייק שבנוסח התפילה לראשונים החבר יצ"מ בתפילה, וגמלא דבמה שמקדש את"כ על הכוס ובמק"ם הוא קידוש מה"ת ואף שבתפילת יו"ט חנו מזכירים יצ"מ היינו משום דקידוש יו"ט אינו אלא מדרבנן כמו"ש בה"מ צפכ"ע מה' שבת הי"ח והם אמרי שא"י יד"ח אלא בקידוש על הכוס במק"ם, וביו"ט שחל בשבת לא רלו לשנות הנוסח משאר יו"ט שחל בחול.

ובב"ש רש"ש צ"ס ובשאר מועדים צמה מלינו מפסח" נראה שמפרש פסוק זה דלמען תזכור את יום, דאיירי בקידוש דפסח, ואף בדברכות (י"ב:) דרשין לי' להזכרת יצ"מ בכל השנה מ"מ אין מקרא יולא מידי פשוטו וכמו"ש רש"י צפי' החומש "למען תזכור ע"י אכילת הפסח והמלא את יום לאתק" וצאנן עזרא "כל ימי חיך, בכל שנה" אמנם נראה דבזה חולק על רש"י בפירוש החומש דלרש"י דהאי על אכילת מלה ופסח שעי"ז חזר את יום לאתו ואינו אלא

מלחם עוני ול"ש כלל לאכילת פסח, ולפ"ז איך יתפרש לשון המשנה הנ"ל דראשון ענין כלל באכילתו, משמע שהלל הוא מחמת אכילת הקרבן ואין לומר דה"ל דחייב לומר הלל מחמת ג' טעמים מחמת אכילת פסח, ומחמת אכילת מלה, ועל הנס שאירע בלילה ז', וכל טעם כשלעצמו מספיק לחייבו, דא"כ פסח שני למא חינו ענין כלל באכילתו, ול"ע.

אך זה אין להקשות מה לריך הפסוק השיר יהי' לכם תיפול"ל מלחם עוני, דמלחם עוני לא היינו יודעים מה לריך לומר על הלחם דמביכי חיתי שאומרים הלל בלילה זה עד שאתה מחייבו לאמרו על הלחם, אצל כיון דילפינן מהשיר יהי' לכם כליל התקדש חג שאומרים שירה בלילה ז', א"כ אמרין דכל מה שאומרים בלילה זה אומרים אותו על הלחם שענין עליו דברים הרבה, והר"ן להלן (ק"ח.) צד"ה מאי ברכת השיר כתב, דצערבין דאמר י"ח יום שהיחיד גומר בהם את ההלל ולא קתני לילה הראשון של פסח, לאו קשיא היא דהתם הלל שעל עשיית מלחם לא קתני עכ"ל, ומוכח מדרבני הר"ן דהלל שבלי פסח אינו הלל על הנס אלא על עשיית מלחם ודלא כהטו"א הג"ל, ודברי הר"ן ז"ע דהרי עיקר דין הלל הוא צביהכנ"ס כדאיתא במס' סופרים שהביא שם הר"ן, וצביהכנ"ס אין שם שום עשיית מלחם. ועוד איתא התם בגמ' חה חה טעונין הלל צעשייתן, מ"ט וכו' אפשר ישראל שחטין את פסחיהן ונוטלין את לולציהן ואין אומרים הלל, מצוה מה דמנאות ההקדשה היא המחייבת אמירת הלל שהרי אין לומר דהלל בשעת ההקדשה הוא הלל על הנס שאירע בשעה זו שהרי בפסח שני אינו זמנו של נס, וא"כ מדוע מנאות אכילת פסח שני לא תחייב באמירת הלל ול"ע בכל זה. (ועי' צרכי יוסף סי' תפ"ז סק"ז חכב שצא להאדר"ת שצסו"ס תוספות הרש"א).

ד"א פסלו של מיכה עומד בבבוי וישראל אומרים את ההלל. ופירש"ש שכתוב בו כמוהם יהיו עושיהם בתמייה. ול"י מה צדק והלא צאינו עושה מעשה עמך מותר לקללו ומנחם להכותו ולגזותו. ובמ"ש התוס' בקדושין (ל"ב:) צד"ה זקן, וכ"ש אצ"ח חכמה. עובדי עבודה זרה, ול"ע.

תור"ה שעומרים וכו' צריבין לומר בו. עי' רש"ש שמחק חיבת צו, כתב צחשו חת"ס יו"ד סי' ר"ס דמ"ש התוס' דלא יתכן שיהי' המזמור שני פסוקים, זהו דוקא בתהילים אצל בתורה מלאנו כגון פרשת וציוס השבת [צמדצר כה. ע.], מ"ש התו' מבי יעקב צחר לו ירה דהוי תחילת המזמור, עי' מהרש"א וגראה שיש ע"ם בדבריו ולריך לגרום דלעיל צמקום לקמיה.

חזקיה וסייעתו אמרוהו. איתא צצ"צ (י"ד:) דוד כתב ספר תהילים ע"י עשרה זקנים ופירש"י שהיו לפניו ויש שהיו צימיו עכ"ל, ולפ"ז ל"צ הרי ההלל נאמר ע"י חקרי' וסייעתו שהיו הרבה אחר דוד, וראיתי להמלצ"ס בהקדמתו לתהילים בהגה"ה שעמד בזה, ודעתו דה"ל דכמה פרוקים שבתהילים נתחצרו אחר דוד עד עזרא שאז נסתם החזון, את"ד. אך לשון הגמ' צצ"צ ורש"י שם אינו משמע כן, ואפ"ל דנהי דוד כתב כל ספר תהילים וגם הלל בכלל אצל עד חקרי' וסייעתו לא מלינו שאמרוהו, חה מדוקדק בלשון הגמ', דצצ"צ איתא "כתב ספרו" פירוש שנתחצר על ידו, וכאן איתא "אמרוהו" היינו שאמרוהו בלצד ולא שכתב על ידם.

הרמב"ן צסהמ"ל צשרש הראשון כתב דלמ"ד משה וישראל אמרוהו, הוי הנוסח של ההלל מה"ת וגם חכמים שסוצרים צציאים

זכירת יי"מ נא"ה, זהו דוקא לפמ"ש לעיל לשי' רש"י צפי' החומש חזל לרש"ש דקאי על קידוש דפסח וזה נשים חייבות שהרי אף הן היו באותו הגם ומה למדים לקידוש דכל השנה שחכר יי"מ גס בנשים] אלא ודאי דחולק על רש"י ולא ס"ל גז"ש זו, ואפי' אם נאמר דלא כהש"א ונשים חייבות צמ"ע זכירת יי"מ א"כ מה לריק רצח ללמוד מהקישא דחכור ושמור תיפול"ל מגז"ש וכמו דמחייבים בהזכרה דיי"מ כמו"כ חייבים בקידוש היום דאין גז"ש למחלה אלא ודאי ש"מ דלא ס"ל גז"ש נא"ה, ק"ק מה הרא"י והרי הקישא אלימא מגז"ש] ולכן ח"ש צמה שהשמיטו הרמב"ם לדינא דרש"י ומתוך קושי המנ"ח, ומה שאנו מזכירים יי"מ בקידוש הוי רק מדרבנן או מטעם הידוע להם צמודם של דברים אחר' צמנו לשון. וע"ע בשו"א אגודת אזור אור"ח סי' א' אות ג' ד'.

תוד"ה למען תזכור וכו' ל"ש מלאכות. צסוף ספר שער אפרים בקור"א מנן הרב המחבר ביאר שהי' קשה להתחיל נאמר הגז"ש להיפך דלריק שחכר שבת בקידוש היום של יו"ע נא"ה, פירוש בפסח] לכן הביא מהמדרש דנעשו על המלאכות בשבת עבור המלאכות ששעזדו בהם המלאכים ולכן לריק להזכיר יי"מ בקידוש היום כי קדושת היום בא מסיבת יי"מ, ומש"כ להיפך לא שייך, שאין יי"מ מסיבת השבת, עוד פי' שהי' קשה להתחיל מה שייך הנוסח זכר ליציאת מלרים, הרי שבת הוא זכר למעשה בראשית וכו"ל סתם ואותו הולאת ממלרים, חזל להמדרש ח"ש כי מה שאנו שותים ממלאכה בשבת הוא זכר לל"ע מלאכות ששעזדו אותנו בפרק במלרים, אחר' ד, והעור צבי' רע"א מפרש מה שאנו אומרים בקידוש זכר ליי"מ קאי על מקראי קודש, היינו שהמועדים הם זכר ליי"מ, ובשו"ת חיים שאל ח"צ סי' מ"ג אות י', הקשה מה הולך לכן תיפול"ל מדרש"י דילוף מגז"ש, ונראה דהי' קשה להעור הלשון זכר ליי"מ דהשבת אינו זכר ליי"מ אלא זכר למעשה בראשית וכו"ל ואותו הולאת ממלרים וכמו"ש שער אפרים הג"ל, ולכן מפרש דקאי על המועדים, ומ"מ מתקיים ג"כ דין זה בהזכרת יי"מ בקידוש היום, ועי' מהרש"א בד"ה ה"ג.

תוד"ה רביעי וכו' קימעה לשחות מים יבנם אם חולה הוא או איסמנים. [פירוש מעט שתיית מים להכניס בקרבן דוקא אם הוא חולה או איסמנים חזל לכתחילה לא ישתה אפילו מים] ואי צעי מישתי' חמרא משום אונס, לומר צמנוי' הלל הגדול ישתנס [ואם רוצה לשחות יין מחמת אחר סיבה אז חזר לומר צכום חמישי הלל, מלשון וישנס את מתניו, (מלכים א'. יח. מו), חזל אם אינו רוצה אינו שותה כוס חמישי מפני שהוא רשות קן משמע מדברי הרא"ש, ומהרש"א גרס וצעי' למישתי' עכ"ל, נראה דסובר שיש חיוב לשחות כוס חמישי ולא ידעתי לפ"ז איך יתיישב הלשון משום אונס וצ"ע], ומ"ש החוס' "שלא יבעל טעם מזה מ"מ לא מיירי במים אלא ציין", לריק ביאור שהרי בלא"ה מתבטל טעם מזה ע"י שתיית צ' כוסות שלאחר אכילתו וצ"ע.

דף קי"ח ע"א

רשב"ם ד"ה ור' יוחנן וכו' והיינו דאמר הלכה בר' יוחנן בתרוויחו. עי' מהרש"א ויש ע"ס צמקום הלכה בר' יהודה ל"ל הלכה בר' יוחנן, והרא"ש כתב ורש"ש פירש דעצדיקן כתריוויהו עכ"ל, והוא כמהרש"א וצדקדוקי סופרים הביא הגירסא ברש"ש והיינו דאמרין לתרוויחו דהלכתא בר' יוחנן, ומ"ש רש"ש דהשתא איכא צרכה בכל חדא וחדא. ופירוש דעל הלל יש צרכה

נתינת טעם בעלמא על מלוות אכילת פסח ומנה, חזל אין הוכחה מפסוק זה שיש להזכיר יי"מ צפה וגם אינו מדבר על קידוש היום, חזל הרש"ש מפרש דקאי על קידוש היום דפסח, ולרש"י בפירוש החומש יפרש גמ' דידן דקאי על דרשה זו דצרכות (ו"צ:) דלמדים מזה על מלוות הזכרת יי"מ בכל השנה ומה נלמד לקידוש דשבת.

ועב"פ מוכח דהרש"ש ס"ל דקידוש יו"ט הוא מה"ת ודלא כהמ"מ פכ"ט שבת הי"ח אלא כדעת השועמ"ק צביה שהוצא צמנ"ח מזה ל"א, וכ"ה צרמב"ן צפי' החומש (דברים עו. יצ.) ח"ל: וכן חכיר בקידוש היום הזה זכר ליי"מ עכ"ל, וקאי שם על חג השבועות, אך מ"ש "ובשאר מועדים צמה מלינו מפסח" קשה דאיכא למפרך מה לפסח שכן הוא מעין המאורע דמנן יי"מ אירע צו ציום, וצ"ר כתב דמועדים ילפינן צמה מלינו משבת, וקשה דצמחים (ג'): הוי צעי' דלא חיפשטא חס דצר הלמד צמ"ש חס חזר ומלמד צמנין חס ונשאר צתיקו, וכיון דשבת למדנו מגז"ש איך מלמד צמנין חס על מועדים, ואפ"ל דהר"ן ס"ל כדעת המ"מ הג"ל דקידוש יו"ט הוא מדרבנן וצמידי דרבנן אפשר דלמדים מה מלינו מדבר הנלמד מגז"ש, נמלינו דבשאר מועדים, לרש"ש ילפינן צמה מלינו מפסח, לר"ן ילפינן צמה מלינו משבת, לרמב"ן בחומש נאמר כי עבד היית וגו' צמג השבועות וה"ה לכל המועדים.

כתב המג"א סי' רע"א דתפילת שבת יולא ידי קידוש, ותמה המנ"ח מזה ל"א כיון שבתפילה לא הזכיר יי"מ לא יולא יד"ה כלל, ומטעם זה חולק להלכה על המג"א וס"ל דתפילה לא יולא יד"ה כלל, ובביאור הלכה רס"י רע"א נדחק ליישב, או דהמג"א סובר שהוא רק מדרבנן והגז"ש הוי אסמכתא בעלמא דהגז"ש לריכים להא דשבת (פ"ו:), [א"ה. קשה נימא אין גז"ש למחלה] או דיולא צמה שהזכיר יי"מ סמוך לתפילה דהשכיבו כגאולה אריכתא וג' ראשונות ל"ה הפסק אחר' ד, ועיי"ש עוד שתמה דהרמב"ם צסהמ"ל הביא דין זה שחכר יי"מ וצחיצורו השמיט זה, עוד הקשה המנ"ח להסבירים שגם הצדלה מה"ת דנלמד מפסוק וכו' את יום השבת לקדשו קדשו ביציאתו ח"כ זכיר יי"מ גס בהצדלה.

[123456789]

ובתשו' עונג יו"ט צחד"ת מהרב מהר"ל צסוף הספר כתב, דמה שהכריח לרש"ש לפרש שמזכיר תפילה הוא משום צית הלל לעיל (קי"ד). שהיין גורם לקידוש שתאמר, שאם אין לו יין אינו מקדש, ואם אינו מזכיר יי"מ תפילה הרי מוכרח לקדש אף שאין לו יין שעדיין לא יולא יד"ה תפילה, אלא ודאי שמזכיר יי"מ תפילה ולכן כשאין לו יין אינו מקדש שכבר יולא יד"ה תפילה, ועוד מהא דאיתא בצרכות (ל"ג:) מה קידוש אע"ג דמקדש בלולתא מקדש על כסא ומציא מזה רא' להצדלה, מוכח דיולא יד"ה בקידוש שבתפילה וצ"כ שמזכיר יי"מ גס תפילה, ולפ"ז הא דקיי"ל תפילת ערבית רשות חזל בשבת ויו"ט חוצה והוי מה"ת להגז"ש דרש"י [א"ה. יש לדון בדבריו נהי דהקידוש הוא מה"ת חזל טעם התפילה מנ"ל שיהא מה"ת אלא שחכמים חיקו דצטעה שמתפלל מקדש קידוש של תורה] ומצרכות (כ'): יש רא' דלא קיי"ל כרש"י וא"ל להזכיר יי"מ בקידוש, צפולגתא דאציי ורצח חס נשים חייבות בקידוש ד"ת או מדרבנן ואציי סבר דפטורים מה"ת ורצח ס"ל דחייבות מה"ת דכל שיטנו צשמייה יטנו צזכירה, והכי קיי"ל, ודעת הש"א סי' י"צ דנשים פטורות ממלות עשה דהזכרת יי"מ דכל השנה, וא"כ נמלא דהגז"ש דרש"י הוא לחלוק דלגבי אנשים יהי' הקידוש עם הזכרת יי"מ ולגבי נשים יהי' הקידוש בלא יי"מ שהרי הו פטורות ממ"ע